

AZ IRODALOM ÉS AZ IDEGENNYELV-OKTATÁS LEHETSÉGES METSZÉSPONTJAI

LITERARY TEXTS IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Lipócziné Csabai Sarolta*

Lipócziné Dr. Csabai Sarolta PhD főiskolai tanár,
Neumann János Egyetem Pedagógusképző Kar Kecskemét
Idegennyelvi és Továbbképzési Intézet

Keywords:

Literary texts
Culture
Foreign language learning
Sociocultural contents
Arguments

Cikktörténet:

Beérkezett 2019. január 31.
Átdolgozva 2019. február 15.
Elfogadva 2019. március 6.

Összefoglalás

E dolgozatot az a meggyőződés hozta létre, hogy az irodalmi művek alkalmazása jelentős hozadékkal bír a fiatal nyelvtanulók nyelvi és személyiség-fejlődésében. A dolgozat szakmai érveket sorakoztat fel, hogy a napjainkban is domináló – jobb esetben országismereti információkkal átítatott - kommunikatív orientáltóságú idegennyelv-nyelvoktatási módszer mellett miért érdemes a nyelvoktatásban irodalmi szövegeket is felhasználni. E tézist e dolgozat elméleti úton bizonyítja. Mindemellett igen sok gyakorlati tapasztalat is rendelkezésre áll.

Abstract

The role and use of literary texts are varied throughout the history of language teaching. The second phase of the communicative methodology in the 80s was the first that began to adopt literary texts as a base for language learning and for transmitting sociocultural information.

This paper focuses on the hypothesis that the use of literary texts is associated with a significant difference with young language learners, their language and personality development. Literary texts can serve as a basis for presenting different linguistic and sociocultural contents.

A series of international literature offers a set of arguments for the use of literary texts in the language learning. A range of practical experiences are available.

1 Bevezető gondolatok

E dolgozatot az a meggyőződés hozta létre, hogy az irodalmi művek alkalmazása jelentős hozadékkal bír a fiatal nyelvtanulók nyelvi és személyiség-fejlődésében. A dolgozat szakmai érveket sorakoztat fel, hogy a napjainkban is domináló – jobb esetben országismereti információkkal átítatott - kommunikatív orientáltóságú idegennyelv-nyelvoktatási módszer mellett miért érdemes a nyelvoktatásban irodalmi szövegeket is felhasználni. E tézist e dolgozat elméleti úton bizonyítja. Mindemellett igen sok gyakorlati tapasztalat is rendelkezésre áll.

2 Az irodalom, mint a nyelvoktatás tananyaga. Problémafelvetés

Az idegen – nyelvoktatás didaktikája hosszú fejlődésvonallal rendelkezik. Az idők folyamán

* Kapcsolattartó szerző Tel: +36 20 539 68 45
E-mail: sarolta.lipoczi@gmail.com

különböző nyelvelsajátítási-nyelvoktatási elméletek alakították, amelyek következtében az egymástól eltérő módszerek időben egymást követően, párhuzamosan vagy keveredve kerültek előtérbe. Az oktatás a nyelvtan-centrikusságtól a jelentés-centrikus oktatásig nagy fordulatot tett, míg kialakult a kommunikatív nyelvoktatás mai rendszere, amelynek Bárdos Jenő három alapvető forrását jelöli meg: a nyelvészet (nyelvhasználati megközelítés), a szociolingvisztika (kommunikatív kompetencia, nyelvhasználat kontextusa) és a nyelvfilozófia iránya (beszédműveletek). (Bárdos 2004, 24) Bárdos Jenő szerint „A fejlődés logikája azt sugallja, hogy a kommunikatív módszer a most érvényben lévő, mindent elsőprő tézis, amelyre az antitézist még nem hozta meg az idő.” (Bárdos 2004, 25)

Az irodalom, mint nyelvoktatási anyag a tanítási-tanulási folyamatban nem új elem ugyan, mégis sok kérdés övezi az irodalmi művek alkalmazását a nyelvoktatásban. Ezeket egy munkacsoport tagjai, Claus Altmayer, Michael Dobstadt és Renate Riedner cikkükben csokorba gyűjtik. Első „vád”-ként azt említik, hogy az irodalom, mint a nyelvoktatás anyaga távol áll a mindennapi kommunikáció gyakorlatától.

Bizonyos oktatók szemében problematikusként fogható fel továbbá, hogy az irodalom alkalmazásához speciális ismeretek szükségesek és hogy nincs kidolgozva, hogy mit kell elvárni egy irodalmi művekre építő nyelvórától.

Az irodalom erős kulturális beágyazottsága is ellene szól, mert ez is felkészülést követel. Az irodalmi mű komplex nyelve is eltérhet a kommunikatív nyelvoktatás során alkalmazott köznapi nyelvtől. (Altmayer / Dobstadt / Riedner 2014, 3)

3 Irodalom és kommunikatív nyelvoktatás az irodalomtudomány paradigma-váltása tükrében

A fenti érvek ellenére az irodalom szerepe a 80-as évektől erősödött a nyelvoktatásban. Ez több tényező együtthatásával magyarázható. A 80-as évek végén a nyugat-európai irodalomtudomány elfogadta az irodalom befogadás-didaktikai vagy olvasóközpontú szemléletmódját, ami lehetővé tette, hogy létrejöjjön a mű és az olvasó dialógusa. Ezt nyugodtan nevezhetjük az irodalomtudomány paradigmaváltásának.

Kezdetben provokációnak számítottak Wolfgang Iser gondolatai az olvasásról, mint a szerző és a befogadó dialógusáról (Iser 1994, 636) Ezt továbbfejlesztve Hans-Magnus Enzensberger német költő kifejtette, hogy a fiatal olvasó csak úgy tudja igazán befogadni az irodalmi művet, ha ahhoz saját produktumokat hoz létre. (Enzensberger 1977, 51)

Az egykor szentségtörésnek számító gondolat programadóvá, mára pedig mindennapi gyakorlatunkká vált a produkció-központú irodalom- és nyelvoktatásban, ami a gondolkodtatást, cselekedtetést, a kreatív oktatást tette az irodalom- és nyelvoktatás egyik fontos területévé. Ezt alkalmazza a nyelv- és irodalomoktatás, amikor a pedagógiában időközben egyre nagyobb teret kapott tanuló- és tevékenység-központú, felfedeztető, kreatív, produktív eljárások és projektmódszer élnek együtt az oktatásunkban. Ezek az eljárások az anyanyelvoktatásból kerültek át az idegennyelv-oktatásba.

„A jelenleg domináns projektmunkákra és feladatkörökre koncentráló, mind az öt nyelvi készséget integráló oktatásban az olvasott szöveg minden más készség fejlesztésében jelen van. Az irodalmi szöveg pedig mint kommunikációs aktus egyenrangú társa a többi szövegtípusnak” – olvashatjuk Kovács Renáta dolgozatában Stembert (2009) koncepciójára építve. (Kovács 2014, 71)

Itt említjük meg, hogy a magyar mint anyanyelvi irodalomoktatásban Petőfi S. János és Benkes Zsuzsa kreatív-produktív szövegmegközelítési módszere alapozta meg a kreatív írás alkalmazását, amely azóta széleskörűen elterjedt. Hans-Magnus Enzensberger és Petőfi S. János koncepciója – bár köztük 10 év telt el – szoros összefüggést mutat. (Petőfi S. János – Benkes 1998)

A nyelvoktatásban azonban az irodalom, mint egy másik kultúra képviselője és mint célnyelvi szöveg van jelen. Ez a 80-as években kialakult interkulturális kompetencia kialakulását célzó

nyelvoktatási modell sajátossága, ami a kultúrával kapcsolatos ismereteket ily módon is be kívánta építeni az oktatásba.

4 Irodalmi szöveg és valóság, nyelvi rendszer és nyelvoktatás

Az irodalom, mint műalkotás önmagában is rendszert alkot, miközben a valóságot tükrözi. „Az irodalmi szövegek nem csak leképezik a valóságot, hanem saját szabályok szerint tükrözik azt, elbeszéléseket közvetítenek, valóságokat idegenítenek el, kliséket igazítanak ki, nyitva tartanak valamit és felkeltik vele a néző érdeklődését.” (Altmayer, Dobstadt, Riedner 2014, 3) Azt mondhatjuk tehát, hogy az irodalom a nyelvet működésében mutatja be, az olvasó nyelvtanuló a nyelvet működésében ismerheti meg általa. Ez lehetővé teszi a szabályok elvonását, ami a nyelvelsajátítás velejárója.

Bárdos Jenő idézi Krashen nyelvelsajátítási elméletének témánkhoz szorosan kapcsolódó, álláspontunkat alátámasztó tézisét. Krashen saját kutatásaira és a szakirodalomra támaszkodva tételesen bizonyítja, hogy az önkéntes, kötetlen olvasás következtében jobb lesz az olvasásértés színvonala, az írás stílusa, a szókincs helyes, célszerű és gazdag felhasználása, a helyesírás pontossága, a nyelvtani korrektség.

Krashen azt állítja továbbá, hogy az olvasás általában hatékonyabb, mint a tanítás. Úgy véli, hogy a tanítás azért eredménytelenebb, mint az irodalmi művek olvasása, mert a készségeket is úgy fejleszti, hogy tudatos szótanulási, helyesírási és más szabályokat állít fel és ezeket kívánja automatizálni. (Bárdos, 2004, 57)

5 Irodalom, kultúra és nyelvoktatás

Fontos szerepet játszik a nyelvoktatás során az irodalom és a kultúra fogalmának együttes kezelése is. A transzkulturalitás erősödése következtében növekedett a kultúra átadásának igénye.

A magyart mint idegen nyelvet tanító Kovács Renáta is a kultúrát, mint széles bázisú rendszert értelmezi a magyar mint idegen nyelv oktatását meghatározó koncepciójában. Miquel és Sans (2004) spanyol szerzőket idézi, akik három szintjét határozzák meg a tanórán bemutatott kultúrának. Az első szintet, az ún. nagybetűs „Cultura” szintjét a híres irodalmi és képzőművészeti alkotások és történelmi események ismerete alkotja. A második szintet, a nyelv pragmatikai szintjét alkalmazzuk, amikor a kommunikációs céljainknak megfelelő nyelvi aktusokat hozzuk közel a hallgatókhoz. A harmadik kultúra a dialektusokkal vegyített nyelv, a tömegkulturális jelenségek, pl. a dialektusok ismeretét igényli. Mindhárom szól egyszerre a nyelvről és a kultúráról.

Nem véletlen tehát, hogy a magyarországi nyelvszakok is összekapcsolják a nyelv és a kultúra oktatásának igényét szakleírásaikban. Ma az egyetemeken a germanisztika alapszak keretében átfogó ismereteket adnak „a nyelvközösség történelméről és kultúrájáról, irodalmáról, a nyelv szerkezetéről”. (Lásd: PPKT Szakajánló 2015; <https://btk.ppke.hu/felvetelizoknek/szakajanlo-a-2015-2016-os-tanevre/alapkepzesek-ba/germanisztika>)

A kreatív-produktív szövegmegközelítés minden korosztály nyelvoktatásában jól használható. Ez a terület már kiterjedt szakirodalommal rendelkezik. Alkalmazása az anyanyelv, az irodalom-, és az idegennyelv-oktatásban egyaránt eredményeket hozott. Mindemellett más eljárási rendszerek is léteznek, amelyek modellértékűeknek tekinthetők.

Itt említjük meg, hogy pl. a Német Nyelvtanárok Világkonferenciáját 2013-ban Bozenben e témának szentelték. (Konferenzbeiträge IDT 2013) A „Fremdsprache Deutsch” és a „Babylonia” c. folyóiratok – többek között – rendszeresen közölnek modellértékű irodalomfeldolgozási lehetőségeket.

6 Gyermekirodalom és nyelvoktatás

Az irodalmi szövegek alkalmazása a nyelvoktatásban bővíti az egyes témákhoz fellelhető tananyagot, méghozzá újszerű, izgalmas tartalommal és a feldolgozásához is elsősorban az adott

műre érvényes módszereket igényel, amelyek egyidejűleg fejlesztik a nyelvi, szociális és kognitív kompetenciákat. Mindezen túl ne feledkezzünk meg az irodalmi szöveg tartalmi többleteiről, amelyek lehetővé teszik, hogy a nyelvtanulás során gondolkodásra, állásfoglalásra készítő szöveggel foglalkozzunk, amellyel egyébként a nyelvet tanuló hallgatók nem találkoznának. (Lipócziné Csabai Sarolta 1999, 95)

A gyermekirodalmi művek a műfajok és formák sokféleségét tárják az olvasó elé: képeskönyveket, gyermekverseket, meséket, állattörténeteket, elbeszéléseket, fantasztikus és kalandos történeteket stb. A gyermekirodalom fejlődése mindig új témákat és formákat hoz. A mai német gyermekirodalom kínálata ki tudja elégíteni a különböző olvasási érdeklődést a nyelvi képességek különböző szintjén a képeskönyv első oldalaitól a gyermekeket megszólító kortárs gyermekregényekig, amelyek segítenek gondolkodni, érezni, problémát megoldani. A művek kiválasztásában a nyelvfejlesztési kritériumok és a tartalom szempontjai segítik az oktatót. Az oktatás célját azonban mindig szem előtt kell tartanunk.

A korai idegennyelv-tanítás keretében a gyermeket holisztikusan és alapvető szükségleteinek figyelembevételével kell megszólítani. A nyelvvoktatás e típusában a kommunikatív szemlélet találkozik az irodalom számtalan, cselekvésorientált felhasználási területével. Az irodalmi művek a tevékenységközpontú eljárások egész sorát kínálják. Az olvasott gondolatok megértésének készsége nagy jelentőségű a nyelvi kompetenciák sorában.

Az irodalmi szöveg produktív nyelvi és irodalmi megközelítése számtalan stratégia szerint történhet. A kortárs német realista ifjúsági próza az élőbeszédhez közel álló nyelvi megformáltságával alkalmas nyelvi anyag a fiatal nyelvtanulóknak. Az irodalmi mű megismerése önmagában is az oktatás céljainak egyike lehet.

A különböző műfajokra példaként említjük Erik Carle képeskönyveit, a német nyelvet tanulóknak a Grimm-fivérek meséit, Peter Härtling, Christine Nöstlinger, Kirsten Boie, Ursula Wölfer, Gudrun Pausewang, Renate Welsh realista, mai nyelven írt, a mindennapi élet problémáira reflektáló elbeszéléseit és gyermekregényeit, amelyek a cselekedtető, tevékenység-orientált módszerek egész sorát kínálják a nyelvre fogékony ifjú olvasóknak. (Pl.: a történet összeállítása szókartyák segítségével, levél az egyik szereplő nevében, dialógus írása két vagy több szereplő között, interjúkészítés valamely szereplővel, a történet megírása más műfajban – pl. újságcikk, hangjáték - stb.) Általában előkészítő fázisra, prezentációs fázisra vagy szövegmunkára, és a kibővítés fázisára osztjuk fel a feldolgozás folyamatát.

E témához Emer O' Sullivan és Dietmar Rössler átfogó tanulmánya sok segítséget nyújthat az idetartozó elméleti kérdések tisztázásával és gyakorlati példák felsorakoztatásával. (O' Sullivan – D. Rössler 2013, 229) De nagyon jól hasznosíthatók Szénási Magdolna tanulmányában leírt javaslatok is. Az említett szerző Erich Kästner a fiatal felnőttek és Mirjam Pressler a kisiskolások nyelvvoktatásában alkalmazható egy-egy elbeszélésehez mutat be didaktikai eljárásokat. (Szénási 2012, 31-38)

7 Összegzés

A német nyelvű irodalom, illetve gyermek- és ifjúsági irodalom didaktikájához kapcsolódó elméleti kérdések meggyőzően mutatják be az irodalom és a kultúra helyét a korszerű idegennyelv-oktatásban.

Megfelelően kiválasztott irodalmi szövegekkel bármely korosztály nyelvi képességei jól fejleszthetők. A szövegek eredetiségükkel nagy motivációs erővel bírnak. Tematikai értékeik a hétköznapi olvasmányok fölé helyezik őket. A nyelvi fejlesztés – ezúttal elméleti úton - felvázolt lehetőségei az európai nyelvi referenciakerettel is összhangba hozhatók. A kialakítandó kompetenciák modellezhetők.

További elméleti argumentáció leírásával, gazdagodó oktatási példák, jó gyakorlatok publikussá tételével egyre bővül a témával foglalkozó szakirodalom.

Hivatkozások

- [1] Bárdos Jenő: Nyelvpedagógiai tanulmányok. Iskolakultúra, Pécs 2004
- [2] Altmayer, Claus/ Dobstadt, Michael/ Riedner, Renate: Literatur in sprach- und kulturbezogenen Lehr- und Lernprozessen im Kontext von DaF/DaZ. Eine Einführung in den Themenschwerpunkt In: Deutsch als Fremdsprache. Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Faches Deutsch als Fremdsprache 2014. S. 3-10.
- [3] O' Sullivan, Emer/ Dietmar Rössler: Kinder- und Jugendliteratur im Fremdsprachenunterricht Stauffenburg Verlag 2013. S. 229
- [4] Enzensberger, Hans-Magnus: Bescheidener Weg zum Schutze der Jugend vor den Erzeugnissen der Poesie. In: Mittelmass und Wahn. Gesammelte Zerstreuungen. Suhrkamp: Frankfurt am Main 1988. S. 284.
- [5] Iser, Wolfgang: Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung. Fink GmbH, 1994. S. 636.
- [6] Michael Dobstadt, Michal Dvorecký, Eva Mandl, Grauben Navas de Pereira, Renate Riedner (Hrsg.): Kultur, Literatur, Landeskunde. Konferenzbeiträge IDT 2013 Bozen University Press, 2013. S.315.
- [7] Kovács Renáta: Magas kultúra a magyar mint idegen nyelv órán: az irodalmi szövegek felhasználásának lehetőségei HUNGAROLÓGIAI ÉVKÖNYV 15 1.p. EPA02287_hungarologiai_evkonyv_2014_15_070-083.pdf
- [8] Csabai Sarolta: Irodalomdidaktikai koncepciók az idegennyelv-oktatásban. In: A kisikoláskori idegennyelv-oktatás dimenziói. Szerk.: Lipócziné Csabai Sarolta at all. Kecskemét, 1999. 95. p.
- [9] Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: A szöveg megközelítései. Kérdések – Válaszok. Iskolakultúra, Budapest, 1998.
- [10] Stembert, Robert. 2009 Propuestas didácticas de los textos literarios en la clase de e/le. marco ELE. 2009/9. Elérhető: http://marcoele.com/descargas/expolingua_1999.stembert.pdf.
- [11] Szénási Magdolna: Irodalom az idegennyelv-oktatásban In:Módszertani közlemények 2012. 3. sz. 30-39. o.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk a kutatás támogatásáért, amely az EFOP-3.6.1 -16-2016—00006 „A kutatási potenciál fejlesztése és bővítése a Neumann János Egyetemen” pályázat keretében valósult meg. A projekt a Magyar Állam és az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával, a Széchenyi 2020 program keretében valósul meg.